

Civilt motstånd och socialt läkande i migrationens spår

En etnografisk studie av lidande och motstånd bland svenska volontärer och unga migranter

© Myndigheten för ungdoms- och civilsamhällesfrågor (MUCF) 2021

Författare: Torun Elsrud & Åsa Söderqvist Forkby

Webb: www.mucf.se

Civilt motstånd och socialt läkande i migrationens spår

En etnografisk studie av lidande och motstånd
bland svenska volontärer och unga migranter

Låt min
kompis
stanna

Den som flyr
har inget val!
Ingen människa
är illegal!

STOPPA

Innehåll

Sammanfattning	6
Inledning	7
Syfte och frågeställningar	8
Nätverkens karaktär	9
Tidigare forskning	10
Teoretiska utgångspunkter	12
Metod och empiri	13
Deltagande observationer	13
Intervjuer med nätverkets aktörer	14
Etiska utmaningar i känsliga miljöer	15
Förändringar i urval	16
Spridning av resultat	16
Resultat	17
Nätverkets aktörer	17
Nätverkens motstånds- och reparationsstrategier	21
Den övergivna socialarbetaren	23
Slutsatser och diskussion	26
Referenser	28

Sammanfattning

Den här rapporten baseras på ett forskningsprojekt om reparations- och motståndsstrategier inom civila nätverk bestående av asylsökande ungdomar som kommit till Sverige utan vårdnadshavare och så kallade volontärer eller frivilliga som engagerat sig i de ungas svåra situation. Projektet är kvalitativt och etnografiskt. Det har omfattat intervjuer med 23 volontärer, varav några vid ett par tillfällen, och följt 20 ungdomar över tre års tid genom återkommande intervjuer och observationer i deras vardagsmiljöer. Ett forskningsfokus har varit på nätverksmiljöernas meningsskapande och motståndsstrategier i förhållande till deportationer och uteblivna välfärdstjänster. Ett annat har varit att förstå volontärernas engagemang i förhållande till deras professionella roll som välfärdsarbetare. Många av dem har en bakgrund i socialt arbete eller inom läraryrket, vilket har väckt frågor om hur de hanterar eventuella etiska och moraliska konflikter. En sådan konflikt har handlat om att å ena sidan arbeta professionellt under arbetstid inom ett allt mer restriktivt migrations- och välfärdssystem och att å andra sidan engagera sig på ledig tid för att försöka reparera de skador som det uteblivna välfärdsstödet orsakat och att utöva motstånd mot restriktiv myndighetsutövning och deportationshot.

Rapporten inleds med en beskrivning av nätverkens karaktär och mål samt det sammanhang ur vilket de studerade nätverken har växt fram. Därefter följer en kort beskrivning av vår vetenskapliga metod och utmaningar i den här typen av forskningsmiljöer. I resultatdelen redogör vi för hur både volontärer och ungdomar har dragits in i och engagerat sig i nätverken, som en reaktion på ungdomarnas högst prekära omständigheter efter ålderssuppskrivningar och förlust av bostäder. Här beskrivs också olika aktiviteter som nätverken har ägnat sig åt och som kan ses som motstånds- och reparationsarbete i förhållande till de sår som en restriktiv asylnpolitik, uteblivet välfärdsstöd och upplevelser av rasism och kränkningar som har drabbat deltagarna. Resultatdelen tar också upp en konflikt som flera vuxna projektdeltagare, yrkesverksamma inom socialtjänst eller skola, berättar om. Konflikten uppstår som en konsekvens av starka moraliska drivkrafter att stötta unga människor som befinner sig i nöd och en socialtjänst som inte reagerar på ungdomarnas behov. I det sammanhanget tvingas också socialarbetare söka stöd hos både ungdomar och andra vuxna engagerade i de civila nätverken.

Rapporten avslutas med en diskussion om nätverkens betydelse och implikationer ur både individ- och samhällsperspektiv. I diskussionen ingår också en uppmaning till beslutsfattare och myndigheter att lyssna på nätverksdeltagarnas perspektiv och röster för att ta tillvara den kraft som finns i civilsamhället för jämlikhet och mänskliga rättigheter.

Inledning

Bakgrunden till projekt som redovisas i den här rapporten är de stora förändringar och omvälvande processer som hade sin utgångspunkt i en tydlig migrationspolitisk kursändring under hösten 2015. Ett stort antal människor hade kommit till Europa för att söka asyl. Under perioden 2014 till 2016 sökte ungefär 270 000 människor asyl i Sverige och av dessa var 44 500 barn och unga som anlände utan vårdnadshavare (Migrationsverket, 2017). Av dessa unga var majoriteten afghanska medborgare. I allmänna opinionen och myndighetsdokument som präglar beslutsfattande i frågor som rör dessa barn benämns de som "ensamkommande" (Kazemi, 2021; Herz & Lalander, 2017). I takt med ökningen av antalet asylsökande förändrades både retorik och praktik. Sverige gick under hösten 2015 snabbt från statsminister Stefan Löfvens uttalande om att Sverige ska ta sitt ansvar och att "mitt Europa bygger inte murar" (Regeringskansliet, 6 sept., 2015) till att stänga gränser, införa tillfälliga lagar som försvårar asyl och familjeåterförening och retoriskt beskriva asylsökande människor som hot mot nationens ordning (Barker, 2018; SFS 2016:752). Detta har sannolikt bidragit till den alltmer restriktiva hanteringen av asylärenden både inom Migrationsverket och i migrationsdomstolarna (Elsrud et al., 2021; Kazemi, 2021).

Till följd av det stora antalet asylsökande människor och prioriteringar av vilka asylsökande som först skulle få sina ansökningar prövade så hann därtill många ungdomar fylla arton eller bli åldersuppskrivna i en process som av flera forskare, jurister och experter har beskrivits som ovetenskaplig, oetisk och statistiskt felaktig (se till exempel Lundberg, 2017; Malmqvist et al., 2018; Mostad & Tamsen, 2019; Noll, 2016; Nyström, 2018). Åldersuppskrivningen levererades ofta tillsammans med ett första avslagsbesked från Migrationsverket.

Många kommuner och socialtjänster valde att följa Migrationsverkets åldersuppskrivningar och skrev således ut ungdomarna från HVB-hem eller familjehem. Detta skedde trots att de hade juridiskt handlingsutrymme att göra en egen åldersbedömning och att fortsätta bereda plats åt artonåriga ungdomar som har behov (Elsrud & Lalander 2021a, 2021b; Prop. 2016/17:121, s. 13; Socialstyrelsen 2020). Avsikten var att ansvaret för ungdomar som blivit eller gjorts myndiga skulle överföras till Migrationsverket vars bostäder ofta låg långt borta från de platser där ungdomarna gick i skola, kände trygghet och hade sina sociala skyddsnät. Dessa skyddsnät har inte bara varit viktiga för social samvaro utan också för att de ofta innehöll etablerade stödjande relationer med vuxna inom till exempel skola, HVB-hem, kyrka och idrottsföreningar eller gode män som ofta inneburit en stor trygghet för unga i avsaknad av egen familj. Många ungdomar valde att bli hemlösa, bo utomhus, eller på soffan hos bekanta i sina ansträngningar för att fortsätta skolgång och behålla sociala relationer.

Det var i samband med att många ungdomar fick första avslaget, ofta kombinerat med åldersuppskrivning och utskrivning från HVB-hem, som det började etableras det som i den här rapporten beskrivs som nätverk bestående av asylsökande ungdomar och vuxna personer i det svenska civilsamhället. Dessa nätverk, som har varit mer eller mindre löst formerade och mer eller mindre lokala eller nationella, växte fram ur relationer mellan ungdomarna och de

vuxna som ofta hade mött ungdomarna genom uppdrag som socialsekreterare, boendepersonal, lärare eller gode män. Många av de vuxna som har engagerat sig arbetade således inom den offentliga sektorn under arbetstid och ägnade sin fritid åt ideellt arbete tillsammans med asylsökande ungdomar för att stoppa utvisningar och omflyttningar. Ibland har deras engagemang utvecklats till civil olydnad och lett till uppsägningar från jobbet då de upplevt att den arbetsplatskultur de verkar i strider mot de egna värderingarna.

Det var denna situation som väckte flera olika forskningsfrågor som både rör nätverkens betydelse för motståndsarbete, för ungdomarnas förmåga att hantera väntan och lidande och den diskrepans som synes ha uppstått mellan etiska principer bland många engagerade vuxna och de värden som en allt mer restriktiv migrations- och välfärdspolitik ger uttryck för.

Syfte och frågeställningar

Syftet med projektet har varit att studera handlingar av "civilt reparationsarbete" och "motståndsstrategier" i nätverk som består av unga asylsökande och vuxna svenska medborgare, främst yrkesverksamma från socialtjänst, som har valt att stödja dessa unga människor parallellt med sina ordinarie arbeten. Genom att studera aktiviteter, berättelser och meningsskapande i dessa nätverk har ett mål varit att undersöka hur de hanterar ungdomarnas osäkra situation för att därigenom förstå betydelsen av civila nätverk som stödsystem under samhällsutmaningar när mänskliga rättigheter och demokratiska värden sätts på spel. Ett andra mål har varit att söka kunskap om vad som lockar människor att engagera sig i civilsamhällets mobilisering i förhållande till deras yrkesroller i den offentliga sektorn och hur detta engagemang uppfyller deras förväntningar. Vad kan detta samspel till exempel berätta om konflikten mellan ett socialt arbete baserat på "kontroll" eller på "medkänsla"? Vilka möjligheter finns inom civilsamhället i tider som kännetecknas av hårdare behandling av asylsökande människor och strikt myndighetsutövning, att ifrågasätta moraliska och etiska normer angående mänskliga rättigheter och barns rättigheter? Ett intersektionellt perspektiv som tar fasta på betydelsen av kön, etnicitet, ålder, klass och religion har präglat delar av analysen. Följande frågeställningar har väglett arbetet:

- Vilken betydelse har nätverken för deltagarnas upplevelser av lidande, tillit och hopp för framtiden?
- Hur förhåller sig motstånds-/reparationsstrategierna till samhällsutmaningar, såsom myndigheternas hantering av asylprocesser, tillfälliga asyllagar, politiska debatter och rasistisk retorik och hot?
- Vilket motstånd och/eller reparationsstrategier uttrycks och på vilken logik bygger de (vård, lärande, politik, moral, kön, kristen och så vidare)?
- Vad betyder sociala medier för nätverkens strategier för underhåll, motstånd och reparation?
- Hur kan deltagarnas val att bli volontärer förstås utifrån moraliska och etiska perspektiv i förhållande till normer och regler som reglerar socialt arbete och demokratiska och humanistiska värderingar?
- Vilken betydelse har deltagarnas engagemang för unga migranternas situation för civilsamhället och Sverige som välfärdsstat?

Nätverkens karaktär

Bland de övergripande nationella nätverk som haft en central roll för motståndet mot åldersuppskrivningar och utvisningar och agerat som förenande kraft och informationscentraler genom spridning av information i sociala medier såsom Facebook, märks till exempel ”Stoppa utvisningarna till Afghanistan” med 24 000 följare och ”vi står inte ut” med 79 000 följare. Det senare nätverket startades av tre socionomer och en lärare som samtliga hade erfarenhet av arbete med asylsökande ungdomar och reagerade på de orättvisor de menade drabbade ungdomarna under asylprocessen och i mediernas beskrivningar av dem (Vi står inte ut, 3 feb., 2018). Även om den senare gruppen agerat för utvisningshotade ungdomar från flera länder så har en stor del av aktiviteterna kretsat framförallt runt afghanska ungdomar. Kännetecknande för dessa nationella nätverk är att de har fungerat som sambandscentraler och mötesplatser där engagerade personer, både professionella från socialt arbete/skola och andra frivilliga, har kunnat söka kontakter och information för att arbeta vidare med stödjande, reparerande insatser och motstånd mot den förda politiken. I dessa Facebook-miljöer finns särskilda slutna grupprum där deltagare kan få juridisk rådgivning, tips om bostäder, eller en inblick i hur olika Migrationsverkskontor/handläggare, domstolar eller kommunala socialtjänstkontor gör olika tolkningar av lagar, handlingsutrymme och motiv för beslut.

Parallellt med framväxten av webbaserade nationella nätverk så har det uppstått mer avgränsade, informella, lokalt förankrade nätverk av människor som har tagit stöd av varandra som en reaktion på direkta lokalt identifierade behov. Dessa framträder mer som allianser av människor än som etablerade nätverk. Nätverken har ofta haft både en reparerande och motståndsgenererande karaktär. Verksamheter som pågått runt om i landet har sträckt sig från att praktiskt ordna bostäder och skolplatser, via stöd och samarbete i anslutning till möten med myndigheter, till aktivistiskt präglat politiskt påverkansarbete, demonstrationer och protester i samband med deportationer. Det är viktigt att framhålla att både asylsökande ungdomar och frivilliga vuxna har varit aktiva deltagare i nätverk runt om i landet. De har planerat demonstrationer och iordningställt bostäder tillsammans och stöttat varandra vid motgångar. Samtidigt kan nätverken sägas vara baserade på ojämlika relationer där ungdomar utan stort juridiskt, ekonomiskt och socialt handlingsutrymme har blivit beroende av välvilja från människor med betydligt större förutsättningar att välja hur de ska agera eller inte agera i förhållande till ungdomarnas utsatthet (se även Hansen, 2019).

I projektet har intervjuer gjorts både med personer som har varit aktiva i de nämnda nationella webbaserade nätverken och med aktörer, både asylsökande ungdomar och frivilliga vuxna, som ingått i mer eller mindre löst sammansatta allianser i framförallt södra Sverige.

Tidigare forskning

Forskningsprojektet ansluter till tidigare forskning som beskriver retoriska förändringar i förhållande till asylsökande människor, förändrade juridiska ramar och praxis, samt forskningskritik mot åldersuppskrivningar av unga människor.

En forskningsfråga som är relevant för projektet handlar om en förändring i hur asylsökande beskrivs i det svenska offentliga samtalet. När så många asylsökande anlände till Sverige under åren 2015-2016 formulerade politiker begrepp som "systemkollaps" och "andrum" som har bidragit till att användas för att motivera lag (SFS 2016:752) om "tillfälliga begränsningar av möjligheten att få uppehållstillstånd i Sverige" (se t ex Regeringskansliet, 24 nov., 2015; Stenberg, 2015). Denna lag har minskat möjligheten till familjeåterförening och permanenta uppehållstillstånd med negativa konsekvenser för människors hälsa och familjeliv (Lundberg et al., 2020; Salomonsson & Hedlund, 2018). Samtidigt pekar forskning på en offentlig retorik där asylsökande ungdomar beskrivs som problem och hot mot både svensk ekonomi och socialt liv, vilket ger näring åt rasistiska attityder som också påverkar unga migranter (Dahlgren, 2016; Lems et al., 2020; Kazemi, 2021; Stretmo, 2014; Wernesjö, 2014; Söderqvist, 2014).

Vidare visar forskning att både asylutredningar vid Migrationsverket och hanteringen av asylärenden vid migrationsdomstolarna är otillräckliga och på olika sätt misstänkliggör asylsökande ungdomar (se Elsrud et al., 2021; Hedlund, 2016; Johannesson, 2017). Hedlund (2016) redogör till exempel för hur barn och ungdomar under asylutredningen bemöts med misstänksamhet och misstro trots deras juridiska rätt att behandlas enligt den bevislätnadsregel eller "tvivelsmålets fördel" som omyndiga asylsökande har juridisk rätt till. Det tas liten hänsyn till barns särskilda utmaningar och svårigheter när det handlar om att klart och detaljerat beskriva traumatiska händelseförlopp.

Flera forskningsprojekt har undersökt livskvaliteten, verksamheten och handläggningen i relation till asylsökande ungdomar som har fått tillstånd att stanna i Sverige eller som fortfarande är i svenska myndigheters omsorg (se Herz & Lalander, 2017; Lalander & Raoof, 2017; Stretmo, 2014; Söderqvist, 2017; Wernesjö, 2014; Åkerlund, 2016; Stretmo & Melander, 2013). Dessa projekt har det gemensamt att de betraktar de unga migranterna som kompetenta, uppfinningsrika och målmedvetna aktörer snarare än offer för omständigheter utanför deras kontroll. Detta projekt delar samma ståndpunkt när det gäller aktörskap och kreativitet. Projektet handlar dock om vardagslivet och nätverkan-det kring en grupp av unga människor som tvingats leva under mycket osäkra, existentiella omständigheter vilket i ganska stor utsträckning har begränsat deras handlingskraft i förhållande till den restriktiva asylpolitik och de individuella asylutredningar de har försökt påverka. Tidigare forskning på det området tar upp situationen för människor som lever som "irreguljära", ofta "gömda", och därmed utsatta för exploatering och särskild sårbarhet. Sager (2011, 2015; Sager et al., 2016) har till exempel ingående beskrivit den särskilda sårbarhet och exploatering som drabbar människor som inte har tillgång till det juridiska och sociala skydd mot exploatering som medborgare har – och i viss utsträckning även människor med uppehållstillstånd.

Tidigare forskning om nätverk som tagit fasta på den typ av spontant framväxande idébaserade sammanslutningar mobiliserade kring en viss fråga som det här projektet studerar, beskriver sådana nätverk som ”partiella”, instabila organisationer, snarare än ”fullständiga” och solida (Turunen & Weinryb, 2017; se även Ahrne & Brunsson, 2011). Partiella nätverk utvecklas ofta som ”alternativa ordningsformer” med ”olika egenskaper, orsaker och konsekvenser” (Ahrne & Brunsson, 2011: 84) och utmanar etablerade välfärdsinstitutioner genom protester och politisk mobilisering (Turunen & Weinryb, 2017). Ett stort antal partiella nätverk av den beskrivna karaktären har utvecklats på sistone som svar på det stora antalet flyktingar som ansöker om asyl i Sverige 2015. Strukturerna i sådana nätverk förhandlas utifrån den nuvarande situationen och behoven; en förhandling som ofta äger rum på internetplattformar som Facebook och Twitter (jfr Bohlin & Gurdal, 2016; Rohlinger et al., 2014). 2019 kom också Christina Hansens avhandling som på flera sätt tangerar projektets fokus (Hansen, 2019). Hon har studerat hur aktivism för jämlikhet och mot exkludering har utövats i storstadsområdet Möllevången i Malmö mellan 2013 och 2016. I fokus har varit allianser och vänskapsrelationer som spänner över skilda etniska, kulturella och sociala positioner och har genererat resurser för motståndskraft och mobilisering i förhållande till migrationspolitiska restriktioner och rasism. Även om vår studie har mindre fokus på storstad och plats så visar Hansens studie kombinerat med vår egen på det intensiva alliansbyggande som pågår i både städer och på landsbygd och med likartade målsättningar. Det bör också noteras att ur åldersperspektiv skiljer sig vår studie från Hansens (2019) där ålderskillnaden mellan asylsökande ungdomar från Afghanistan och de frivilliga inte var så stor. De frivilliga var ofta bara några år äldre än ungdomarna. I vår studie har ålderskillnaden mellan ungdomarna och de frivilliga ofta varit större.

Vidare finns Nordlings (2017) forskning om socialarbetares praxis bland ”ensamkommande” som visat att etiska bekymmer och överväganden bland socialarbetare fick dem att förhandla mellan ”professionalism”, ”medkänsla” och ”aktivism”. Cullinan (2020) har i sin tur studerat uppkomsten av nätverket SWWB (Social workers without Borders) i England och närliggande europeiska länder som ett uttryck för många socialarbetares starka betoning på social rättvisa (social justice) och vilja att skapa förändring och stödja utsatta människor. Medan denna forskning fokuserade på det sociala arbetets professionella vardag, har det här projektet handlat om sammanhang som ligger utanför det professionella och inbäddade i det civila samhället, för att undersöka vad bland annat socialarbetare och asylsökande ungdomar gör när de förenas i mobilisering och meningsskapande processer mot utsatthet och deportationer.

Teoretiska utgångspunkter

Projektiden har inspirerats teoretiskt av begrepp som "civil reparation" och "socialt motstånd" (Alexander, 2006; Hollander & Einwohner, 2004; Lilja & Vinthagen, 2009). Alexanders begrepp (2006) civil reparation (civil repair) riktar uppmärksamheten mot den civila sfären som en arena för att reparera samhällets sår skapade genom till exempel antidemokratiska tendenser, rasism och ojämlikhet. Sår kan också skapas genom administrativa processer i demokratiska sammanhang där människor kontrolleras och tvingas till underkastelse i vardagliga byråkratiska rutiner (Abdelhady et al., 2020; Arendt, 1970; Elsrud & Lalander, 2021a, 2021b).

Som en potentiell arena för reparation kan den civila sfären användas för att implementera och manifestera demokratiska värderingar, hopp och förtroende i både lokala och nationella sammanhang. Reparationsverksamheter kan anta många olika former och fylla olika funktioner. De kan läka och skydda som till exempel när civila nätverk och allianser tillhandahåller bostäder vid hemlöshet, skydd mot deportationer och rättshjälp för utvisningshotade ungdomar, vilket innebär ett slags uthärdande under, och hantering av, svåra omständigheter. Reparationsverksamheter kan också handla om civilt och socialt motstånd (Hollander & Einwohner, 2004; Lilja & Vinthagen, 2009), som när socialarbetare, lärare eller andra professionella på sin fritid utmanar myndigheterna genom att ge skydd eller när utvisningshotade ungdomar och frivilliga vuxna engagerar sig tillsammans i politiska protester mot deportationer och politiska beslut. Projektet har haft utgångspunkten att de nätverk och allianser som studerats är uttryck för reparerande handling och motståndarbete.

Vidare har intersektionalitetsperspektiv använts för att förstå och analysera de olika kontexterna. Sådana perspektiv bygger på antagandet att olika sociala identiteter eller kategorier, såsom kön, etnicitet, utbildning, religion, sexualitet och ålder, interagerar med varandra när det gäller erfarenheter och möjligheter att navigera i ett givet sammanhang (Crenshaw, 1989; Hill Collins, 1990). Det behövs en flerdimensionell förståelse av olika intersektioner mellan kön, ålder, klass, etnicitet och religion för att undersöka sociala positioner, maktanspråk och konflikter också inom sociala rörelser (jfr Horn, 2013; Lutz, Herrera & Supik, 2011; Woehrle, 2014). Ojämn maktfördelning är inbäddad i både konflikter och insatser för "civil reparation". Perspektivet har vuxit fram ur en feministisk forskningstradition där man upptäckt otillräckligheten i att studera maktstrukturer utifrån studier av bara en kategori (ofta kön). Istället förespråkas att sociala kategorier såsom kön, etnicitet, klass och ålder analyseras i relation till varandra för att se hur de påverkar relationer och den interaktion som utspelar sig i vardagen (jfr McCall, 2005). En utgångspunkt har varit att olika sociala positioner samverkar och motverkar varandra inom ramen för den typ av nätverk projektet berör där deltagarna vanligtvis är antingen välutbildade, medelålders kvinnor eller asylsökande ungdomar av manligt kön. Men män ur det svenska civilsamhället deltar också i den typ här typen av nätverk, liksom unga asylsökande kvinnor även om dessa har varit minoriteter i projektet.

Metod och empiri

Forskningsprojektet har varit kvalitativt och etnografiskt. Det innebär att nätverksaktörernas meningsskapande, värderingar och erfarenheter, liksom forskarnas egna i samband med intervjuer och observationer, har varit centrala för analys och resultat. Etnografiskt arbete innebär normalt att man som forskare gör flera återkommande intervjuer med projektdeltagare och närvarar i de miljöer där människor lever sina liv över tid, medan man för anteckningar och analyserar kontinuerligt (Herz & Lalander, 2017, Lalander, 2011; 2016). En kombination av metoder och av olika typer av empiriskt material ökar möjligheterna att göra komplexa och nyanserade beskrivningar och analyser av känsliga forskningsmiljöer som de nätverk, aktiviteter, och platser som är i fokus i detta projekt. Etnografen Dorothy Smith (1987, 2005) föreslår att forskning ska "börja där vi är", det vill säga i vardagens praktik och handlingarnas centrum, för att i dessa upptäcka den institutionalisering av rutiner, ordning och maktrelationer som präglar organisationer och miljöer. Genom att använda ett sådant institutionellt etnografiskt tillvägagångssätt har vi utgått från deltagarnas vardag för att placera faktiska händelser, erfarenheter och aktiviteter i institutionella och strukturella sammanhang. Det empiriska material som hämtats från vardagliga aktiviteter består i huvudsak av observationer och intervjuer.

Deltagande observationer

Deltagande observationer har gjorts hos ungdomar som bott i campingstugor och olika vandrarhemslignande miljöer som initierats och sköts av olika typer av informella nätverk på ett flertal orter i södra Sverige. Observationer har även gjorts i samband med fritidsaktiviteter som ibland ordnats av samma nätverk som arrangerat boende och andra gånger av mer etablerade frivilligorganisationer. Vi har också deltagit under politiska aktiviteter som protester mot utvisningar eller andra aktiviteter som syftar till att påverka politiker och myndigheter att införa lättnader i den allt mer restriktiva asylopolitiken (Elsrud, 2020; Elsrud et al., 2021). Ytterligare observationer har skett när ungdomar bjudit in oss att delta i möten med olika myndighetsrepresentanter från Migrationsverket, domstolar, skolan, eller kommuners socialtjänster. Ett antal deltagande observationer gjorts i "asylmiljöer" i Italien, Portugal och Frankrike eftersom flera deltagande ungdomar flytt vidare dit för att undvika deportation. Kontakt med dessa ungdomar har upprätthållits kontinuerligt genom telefonsamtal, WhatsApp och Messenger. De ungdomar som 2017–2018 befann sig tillsammans i projektets fokusmiljöer i södra Sverige är idag utspridda över Sverige och Europa och i ett par fall i Afghanistan och Iran. Flera av dem har ändå behållit kontakten med de gamla vännerna i de svenska nätverken genom sociala medier och applikationer i mobiltelefoner. De som har fått asyl i andra länder efter avslag i Sverige har också kunnat komma tillbaka och hälsa på.

De studerade miljöerna har varit "rörliga" och har förändrats snabbt när människor flyttar in eller ut. Det gör det svårt att uppskatta antalet asylsökande ungdomar som på olika sätt har bidragit till projektets kunskapsgenerering i samband med observationer. Sannolikt rör det sig om mer än 100 personer som

befunnit sig i de miljöer vi kontinuerligt deltagit i. Under observationerna har fokus legat på vardagligt handlande och interaktion. Många gånger har observationerna övergått i en karaktär av informella gruppintervjuer där projektets forskare pratat med de närvarande om olika teman som de själva tagit upp. Anteckningar har gjorts omgående efter observationerna. Observationerna har skett regelbundet, under perioder en gång i veckan, men mot slutet av projektet när ungdomarna flyttat vidare till olika nya platser har det tidsmässiga avståndet mellan observationer förlängts och projektet har ändrat karaktär från betoning på observationer till betoning på enskilda intervjuer.

Utöver deltagande observationer på plats så har vi också observerat kommunikation om ungdomarnas situation och behov i sociala medier och på öppna Facebooksidor som "Stoppa utvisningarna till Afghanistan" och "Vi står inte ut". Diskussioner i dessa forum har dock inte analyserats som eget empiriskt material utan har utgjort underlag för förståelse av vad som har processas i olika internetbaserade sammanhang.

Intervjuer med nätverkets aktörer

Vi sidan av observationerna har återkommande inspelade intervjuer genomförts med 20 ungdomar inledningsvis i södra Sverige men senare också på andra platser i Europa. Därtill har 23 vuxna som stöttat ungdomar i olika nätverk och allianser intervjuats en eller två gånger. Majoriteten av dem har en bakgrund som socialarbetare och lärare. Dock finns det även ett par andra yrkeskategorier representerade. För att nå ungdomar inom nätverken användes redan etablerade kontakter från tidigare forskningsprojekt och stödverksamhet som vi hade inblick i. För att identifiera vuxna deltagare användes en så kallad snöbollsmetod där någon enstaka redan etablerad kontakt från tidigare forskningsprojekt ombads att rekommendera andra personer (jfr Denscombe, 2010).

Intervjuernas karaktär har skilt sig något beroende på om det har varit ungdomar eller vuxna som har intervjuats. Intervjuerna med ungdomar har varit förhållandevis ostrukturerade. Ungdomarna har själva kunnat styra mycket av innehållet även om det ofta har funnits ett eller flera teman att samtala kring. De har under lång tid befunnit sig under svår stress. Ibland har de nyligen fått ett negativt besked inom ramen för sin asylprocess eller negativa nyheter från släkt långt borta. Många har burit på trauman. Därför har det varit viktigt att inte styra utan låta ungdomarna berätta om sådant de orkar och vill. Över tid har det utvecklats till förtroendefulla samtal som berört samtliga av projektets frågeställningar. Mellan tre och sex intervjuer har gjorts med varje ung projektdeltagare och i några fall, när deltagaren har frihetsberövats och deporterats, har fortsatta intervjuer gjorts via zoom och Skype. Även ungdomar som har flytt vidare inom Europa har ibland intervjuats digitalt för att undvika för långa avstånd mellan intervjuerna. Flera av de intervjuade ungdomarna har ingått i de observationsmiljöer som har beskrivits tidigare, men intervjuerna har skett på andra platser och andra tider för att så långt som möjligt undvika att de identifieras av andra.

Intervjuerna med de vuxna aktörerna har ägt rum på olika håll i Sverige och i de flesta fall gjordes två intervjuer under projekttiden. Intervjuerna ägde rum i de städer där de hade sin hemvist och ofta på någon plats som de själva föreslog.

Exempel på sådana platser var grupprum på bibliotek, på deras arbetsplatser och någon enstaka gång på café. Intervjuerna har utgått från tematiserade intervjuguider med inspiration från narrativ teori. Den narrativa teorin och metoden lägger betoning på berättelser och självpresentation och kan användas för att fokusera såväl delar av en livsberättelse som längre sekvenser av en människas liv (jfr. Riessman, 2003; Johansson, 2005; Hydén, 2008). För att närma oss frågeställningar om människors meningsskapande, hopp, moral och etik behövdes en komplex förståelse för vilka deltagarna var. Därför ställdes frågor om såväl det faktiska engagemanget som informanternas uppväxt och tankar om framtiden. Användandet av på förhand definierade teman kombinerat med vissa mer direkta och spontana frågor gav ett rikt och nyanserat material. Deltagarna delade med sig av en berättelse om sig själva där det frivilliga engagemanget var centralt och samtidigt anknöt till såväl erfarenheter från barndomen som till reflektion om värderingar i livet mer generellt.

Etiska utmaningar i känsliga miljöer

Projektet har beviljats tillstånd av etikprövningsnämnd. Det är ändå viktigt att poängtera att ett projekt av den här typen med observationer och intervjuer i utsatta och känsliga miljöer där projektdeltagare ibland kämpar med svåra existentiella frågor och emotioner, har krävt stor försiktighet och ödmjukhet. Vad gäller relationen till de unga projektdeltagarna så var en tidigare etablerad och tillitsfull relation mellan dem och oss en förutsättning för projektets genomförande. Det har också krävts stor reflexivitet i samband med informerat samtycke och förhållningssätt under intervjuer. Samtyckesfrågan har tagits upp kontinuerligt med ungdomarna under projektets gång med återkommande erbjudanden om möjligheten att dra sig ur projektet utan att förklaring förväntas både i samband med observationer och intervjuer. Plats, längd och innehåll i intervjuer har i mycket stor utsträckning styrts av ungdomarna själva.

Även intervjuerna med vuxna aktörer har präglats av ansträngning för lyhördhet. Det har funnits ett tydligt, uppdämt behov av att få ge sin bild av både personliga erfarenheter och de strukturer i samhället som lett till att de unga hamnat i utsatta situationer. Flera av de vuxna projektdeltagarna visade på olika sätt att det var svårt att prata om detta då det påverkade dem emotionellt. Särskilt svårt var det för flera deltagare som varit i närheten och försökt stötta ungdomar med en suicidal problematik. Andra känsloladdade situationer uppstod när de berättade om betydelsefulla familjemedlemmar och släktingar som på olika sätt tagit avstånd från dem. Samtidigt uttryckte de en lättnad och glädje över att få berätta som kanske också kan förstås i ljuset av ett upplevt tystande av deras erfarenheter som de har beskrivit att samhället och medierna utsatt dem för. I denna känslofyllda kontext har det varit viktigt att även i intervjuerna med de vuxna återkommande återvända till samtyckesfrågan. Det har krävts en flexibilitet vad gäller forskningsetiska frågeställningar under projektets gång, något som också ofta framhålls av när det gäller etnografiskt präglat arbete (se till exempel Liamputtong, 2007).

Förändringar i urval

Ytterligare en etisk problematik har uppstått i förhållande till urvalet av deltagande ungdomar och vuxna. Även om avsikten inledningsvis var att studera ungdomars och vuxnas gemensamma aktiviteter i nätverk så har den faktiska situationen inneburit förändringar. Deltagarna under observationerna har, som en konsekvens av förhållanden i nätverkens vardag och struktur, framförallt varit asylsökande ungdomar. Det visade sig att de vuxna ägnat mer tid åt arbete i kulisserna och mindre tid på den vardagliga interaktion som vi deltagit i. Vidare framstod det som etiskt problematiskt att bygga upp relationer med de vuxna som i sin tur hade mycket information och kunskap om ungdomar i deras närhet, liksom ungdomarna hade kunskap om dem. Det fanns risk för att deltagarna skulle kunna identifiera varandras uttalanden och att ungdomar i beroendeställning eller med problematiska relationer till de vuxna i nätverken skulle känna sig hämmade att berätta ingående om de vuxna också deltog. Även om observationerna främst rört aktiviteter och platser där framförallt ungdomar närvarat så har aktiviteterna trots allt skett inom ramen för de nätverksmiljöer som har byggts upp. Också många av de samtal och intervjuer som har gjorts har handlat om nätverkens aktiviteter.

Ytterligare en utgångspunkt var att följa både unga pojkar och flickor. Även denna ansats fick stå tillbaka då de nätverksaktiviteter vi har följt har varit riktade mot framförallt pojkar. Vid några tillfällen har flickor deltagit men deras närvaro har inte varit tillräcklig för att besvara projektets frågeställningar ur flickornas perspektiv. Detta tillkortakommande manar till mera reflekterande urvalsstrategier i framtida studier.

Spridning av resultat

Projekresultat har förmedlats kontinuerligt. Muntliga presentationer har hållits för profession och instanser utanför akademien, däribland Socialstyrelsen och via Linnéuniversitetets integrationsnätverk till organisationer med fokus på mänskliga rättigheter, samt kommuner och regioner. Resultat har spridits vid arrangemang anordnade av forsknings- och samverkansorganet ”Plattform Migration” vid Linnéuniversitetet, kommunala integrationsenheter, samt i Asylkommissionens seminarier (Asylkommissionen, odaterad) där civila aktörer och företrädare för ideella organisationer och personer med egen asylerfarenhet medverkat. Vidare har projektet presenterats i flera akademiska sammanhang både nationellt och internationellt.

Resultat har förmedlats i internationella publikationer med fokus på ungdomarnas vidareflykt ut i Europa, emotioners betydelse för engagemang och deltagares upplevelser av att ”administrativt våld” i Sverige (Elsrud, 2020; Elsrud & Lalander, 2021a; Elsrud & Söderqvist Forkby, i skrivprocess; Söderqvist Forkby & Elsrud, i skrivprocess). Vidare finns nationella publikationer med teman som tar upp det sociala arbetets roll i ungdomars utsatthet, aktörernas motstånd mot rasism och nätverkens beredskap i pandemitider (Elsrud & Ebrahimi, 2021; Elsrud & Lalander, 2021b; Elsrud & Söderqvist Forkby, 2021; Elsrud, 2022; Lalander & Herz, 2021/2022). Resultat från denna studie har också använts och bidragit till kunskapsbasen vid samförfattande med forskare inom angränsande projekt (Elsrud, Lundberg & Gruber, 2021a; Elsrud, Lundberg & Gruber, 2021b; Lundberg, Elsrud & Gruber, 2022; Elsrud, Lundberg & Gruber, 2022).

Resultat

I denna del av rapporten redogörs övergripande för flera av projektets delresultat. Inledningsvis görs en presentation av vilka aktörerna i nätverken är och vad som har lett fram till deras engagemang. Detta följs av avsnitt som tar upp nätverkens aktiviteter som uttryck för olika former av reparations- och motståndsstrategier i förhållande till ungdomarnas utsatthet. Avsnittet behandlar också exempel på när nätverksaktiviteterna fungerar mindre bra. Därefter följer ett avsnitt om den frivilligarbetande socialarbetarens ensamhet och konfliktfyllda situation innan rapporten avslutas med en diskussion om nätverkens betydelse på både individ- och samhällsnivå.

Nätverkets aktörer

Nätverkens aktörer består av både asylsökande ungdomar och vuxna ideellt engagerade aktörer med svensk bakgrund. Då de utöver gemensamma incitament i form av en gemensam kamp för bostad, politisk förändring och ett stopp av deportationer, har olika motiv och utmaningar för sin medverkan presenteras de här i två olika avsnitt.

Volontärer eller demokratisörer?

En fråga som har aktualiserats under flera intervjuer har rört de vuxna deltagarnas olika bilder av vilken roll de faktiskt har intagit i relation till ungdomarnas behov. Volontärsbegreppet, som använts vid utformningen av projektet, avfärdades av flera för att det frammanade bilden av enstaka insatser som att stå vid ett soppkök. I ett sådant sammanhang förknippades begreppet med något som inte var tvingande utan mer luststyrt. Andra menade att begreppet inte ringade in komplexiteten och mångfalden i det arbete som gjordes i relation till asylsökande ungdomar. En av deltagarna föreslog en benämning som hon själv kommit på – ”demokratisör”. I detta begrepp ryms inte bara ett handlande på individnivå utan här finns också en strukturell nivå inbakad i aktörskapet som syftar på att personen tillsammans med andra engagerade människor strävar efter att förändra övergripande samhällsstrukturer såsom lagar och normer som är förtryckande och exkluderande i hopp om att skapa ett demokratiskt samhälle som inbegriper alla. Det fanns således en tydlig moralisk och etisk dimension närvarande i många av redogörelserna för varför de vuxna började – och fortsatte – engagera sig. I det empiriska materialet finns exempel på deltagare som berättar att de frågat sig själva vilken typ av människa de skulle vara om de bara satt och tittade på när de såg att det var så många som behövde hjälp. Det tycks som att moraliska värderingar om mänskligt värde har varit styrande i valet att engagera sig och fortsätta detta engagemang. Dessa moraliska värderingar har dessutom fått fungera som en förklaringsmodell då engagemanget har ifrågasatts av familj, vänner och arbetskamrater.

Att ta socialt ansvar, upprätta relationer med människor som befinner sig i utsatta positioner utifrån en idé om medmänsklighet, är ett motiv som genomsyrar intervjuerna och får stöd i forskning om motiv till aktivism (Borshuk, 2004).

Som redan nämnts var en stor del, cirka 80 procent, av de intervjuade vuxna aktörerna kvinnor. Studien är dock inte kvantitativ och kan därför inte säga något generellt om frivilligengagemanget för asylsökande ungdomar i Sverige även om det finns forskning som visar att kvinnor tenderat att värdera högre att hjälpa andra och känna skuld om de inte visar empati och medmänsklighet (Hansen, 2019: 323; Wilson, 2000). Män var dock också aktiva, både som intervjupersoner i detta projekt och som aktörer i bakgrunden till flera av de kvinnor som deltog. Det framkom ofta i intervjuerna att män och kvinnor intagit olika roller i engagemanget. Kvinnor har beskrivit hur de agerat utåt, haft de flesta kontakterna med ungdomarna och med nätverken nationellt och lokalt medan deras män ordnat med det praktiska arbetet och stöttat emotionellt. Vidare har beslut att bjuda in ungdomar att bo i hemmet varit gemensamma i de fall hemmet består av gifta eller samboende par med eller utan egna barn. Även om männen inte har beskrivits som lika synliga så innebär det inte att de inte har varit närvarande. De har snarare ofta intagit en annan position än kvinnorna i förhållande till aktiviteterna. Könsfördelningen i projektets urval kan således spegla två olika förhållanden. Å ena sidan är det sannolikt så att kvinnor är överrepresenterade i den här typen av ideell aktivitet. Å andra sidan kan en del av männens engagemang ha osynliggjorts till följd av deras mindre utåtriktade aktiviteter i bakgrunden både i denna studie och i andra sammanhang.

Studien har också visat att det kvinnliga engagemanget väckt ilska och motstånd från det omgivande samhället. De intervjuade männen har inte utsatts på samma sätt. En del av kvinnorna har fått motta skällsord, såsom "batikhäxa", tillsammans med andra negativa tillmälen som handlar om deras engagemang för asylsökande ungdomar. Lahti Davidsson (2019) menar att ordet batikhäxa riktas mot kvinnor i medelåldern, som inte sägs bry sig om sitt utseende, och som är "politiskt korrekt" gällande åsikter som handlar om integration och asyl. I detta skällsord finns såväl köns-, ålders-, som klassdimensioner inbegripna, liksom en mer eller mindre uttalad etnisk aspekt. Kvinnor i projektet som ger detta exempel är vita kvinnor med svensk bakgrund som pratar om reaktioner de mött från omgivningen och i sociala medier i relation till sitt engagemang för unga asylsökande som till stor del är pojkar. Under projekttiden har det också cirkulerat fotocollage och montage av engagerade kvinnor och asylsökande ungdomar i sociala medier tillsammans med påståenden om sexuella aktiviteter och andra nedvärderande beskrivningar för att smutskasta kvinnorna. I begreppet finns en tydlig antifeministisk hållning där kvinnors engagemang nedvärderas och förlöjligas (jfr Lahti Davidsson, 2019).

Liknande erfarenheter av kränkningar och förlöjliganden beskrevs inte av männen vilket kan tolkas som att männens engagemang inte har varit lika synligt och därför inte lika utsatt. Men att männen inte tycks drabbas lika hårt som kvinnorna kan också förstås i relation till föreställningar om genus, i detta fall att vita kvinnor i medelåldern som agerar för att hjälpa unga asylsökande pojkar bryter mot etablerade och könade föreställningar och normer om vad kvinnorna "får" göra. Här interagerar sannolikt värderingar och föreställningar om kön, etnicitet, hudfärg, ålder och klass i en och samma värdeladdade negativa tillskrivning och tjänar som legitimering av den ilska som riktats mot kvinnorna, medan samma kombination av negativa föreställningar och stereotyper inte aktiveras i förhållande till männen. Det framgår tydligt att olika

maktdimensioner kan få olika betydelse i olika situationer då vissa kategorier kan bli mer eller mindre aktuella beroende på sammanhang (jfr McCall, 2005; Mattsson, 2010). För att återknyta till begreppsdefinitionen som detta avsnitt inleddes med kan således sättet deltagarna i projektet själva definierar sig och sitt civila arbete få konsekvenser för hur omgivningen förstår dem och vilka de görs till i olika sammanhang.

Deltagande ungdomar

Som nämntes i metodavsnittet så har observationer och spontana intervjuer skett med ett stort antal ungdomar med skiftande bakgrund. Detta avsnitt har ett fokus på de ungdomar som har bidragit med återkommande detaljerade och inspelade berättelser under stora delar av projekttiden. Med ett par undantag så har ungdomarna kategoriserats av myndigheterna som "ensamkommande ungdom" när de anlände till Sverige. De flesta har en bakgrund i Afghanistan, även om några av dem levit hela sina liv i Iran eller Pakistan där de ofta har varit befunnit sig "illegalt", det vill säga utan visum och juridiska och sociala rättigheter. Där har de ofta utnyttjats som barnarbetare, varför många projektdeltagare har haft flera års arbetserfarenhet när de nått Sverige. Deras beslut att fly vidare till Europa har följt på trakasserier från polis, hot om utvisning till Afghanistan där det ofta funnits en hotbild mot familjen eller risken att tvingas delta i kriget i Syrien. Andra ungdomar har flytt traumatiska våldsamma händelser och har i samband med dessa förlorat hela eller delar av sina familjer. Några har flytt tillsammans med delar av sin familj, främst mödrar och yngre syskon, och sedan tappat bort familjen i samband med lastbils- eller båtresor. Få deltagare visste att de skulle till Sverige när de flydde. Att det blev så berodde på tips längs vägen som bland annat beskrev Sverige som ett demokratiskt och rättvist land med bra utbildningsmöjligheter men också på slumpen som när målet var Finland för några projektdeltagare men där polisen som mötte tåget i Sverige uppmanade dem att kliva av.

Med något undantag har projektdeltagarna kommit till Sverige under åren 2014–2015 och placerats i HVB-hem i olika svenska kommuner. Några av dem hann fylla 18 enligt egna uppgifter innan Migrationsverket fattade sitt beslut om avslag men flertalet har skrivits upp i ålder i anslutning till avslag med hjälp av någon av de metoder som varit tillgängliga sedan 2015; uppskrivning direkt vid gränsen, uppskriven efter möte med handläggare, uppskriven utan möte med beslutande handläggare och uppskriven efter medicinsk åldersbedömning där antingen knä och tänder röntgats eller enbart tänder. I det förra fallet har ungdomarna fått åldersuppskrivning och avslag efter att tänder visat en sannolik ålder och knän en annan i förhållande till 18-årsgränsen vilket ändå bedömts som tillräckligt tveksamt för att motivera en åldersuppskrivning. Detta förfaringssätt har kritiserats starkt av både medicinsk och statistisk expertis (se till exempel Mostad & Tamsen, 2019; Noll, 2016; Nyström, 2018).

Gemensamt för flertalet är att de förlorade sin kommunala HVB-placering när den tillskrivna eller äkta myndighetsdagen inföll. Kommunerna har hänvisat till att Migrationsverket har skyldighet att ordna boende någonstans i landet men istället för att flytta långt bort och förlora skola, vänner och socialt skyddsnät har många av ungdomarna blivit hemlösa i väntan på nästa steg i asylprocessen. En del av deltagarna förlorade dessutom även rätten till bostad

hos Migrationsverket i samband med att de ansökte om uppehållstillstånd enligt den så kallade ”nya gymnasielagen” (16 f §, 16 i §, 17 § i Lag 2016:762 om tillfälliga begränsningar av möjligheten att få uppehållstillstånd) Dessa ungdomar fick meddelanden från Migrationsverket om att verket inte ansvarar för deras boende eftersom de inte längre är asylsökande utan söker tillstånd på grund av studier.

För många projektdeltagarna kom den nya födelsedagen tillsammans med ett första avslag på asylansökan. Smärta, frustration och förtvivlan över att inte få sina egna, föräldrarnas eller afghanska myndigheters uppgifter om ålder erkända och att utsättas för vad som upplevs vara medicinskt lurendrejeri har löpt som en röd tråd genom intervjuer och observationer. På samma sätt har upplevelsen av att inte bli trodd av svenska myndigheter när man berättar om svåra traumatiska upplevelser före flykten satt djupa spår som präglat också intervjuerna. Till följd av det förlopp som just beskrivits har flera av projektets deltagande ungdomar hamnat i vad som kan beskrivas som ett närmast totalt utanförskap, eller ett tillstånd som kan beskrivas som ”social död” (Cacho, 2012; Elsrud, 2020, Kazemi, 2021). Social död handlar om människors upplevda oförmåga att alls kunna påverka sin situation men också om att befinna sig bortom en position där de faktiska vägarna till påverkan, självbestämmande och eget inflytande där reglerna sätts och makten och möjligheter kan skapas. Den situation projektdeltagarna beskriver handlar i mycket om att inte kunna påverka och att vara helt underställd någon annans kontroll. Majoriteten av de ungdomar som deltagit i projektet har befunnit sig i denna utsatta situation i likhet med stora grupper ungdomar runt om i Sveriges kommuner. I den här situationen har ungdomarna beskrivit en djup frustration. Några har försökt eller allvarligt övervägt att begå självmord. Andra har berättat om förlamande hopplöshet och känslan av att bli misshandlad och dödad av myndigheternas pennor och tangentbord (Elsrud & Ebrahimi, 2021, Elsrud, 2022).

Gemensamt för projektdeltagarna är att trots att de farit illa av avslag och åldersuppskrivningar så har de haft ett nätverk och viktiga sociala relationer som i någon mån har fungerat som ett stöd i kommunikation och möten med myndigheter och som ett motstånd mot en allt mer restriktiv asylpolitik (Elsrud et al, 2021; Kazemi, 2021). Långt ifrån alla ungdomar har haft tillgång till sådana nätverk och även för de som har haft, som i den här studien, har det visat sig att dessa nätverk och sociala relationer i Sverige inte räckte till. Några av dem som har ingått i projektet befinner sig i samma länder som de en gång flydde från. Andra befinner sig i skrivande stund i Italien, Portugal eller Frankrike där flertalet har beviljats den asylstatus de nekades i Sverige. I Sverige finns bara ett fåtal projektdeltagare kvar av de deltagare som var med från början. Dessa har antingen tvingats gömma sig eller har fått tillfälliga uppehållstillstånd på andra vägar än asyl – för arbete eller studier enligt den så kallade nya gymnasielagen (Lag 2016:752, 16 f §, 16 i §, 17 §). Samma mönster gäller för de ungdomar som har funnits i projektets närhet och deltagit i korta samtal eller vid observationer.

Nätverkens motstånds- och reparationsstrategier

Nätverken mellan ungdomarna och människor i deras omgivning bildades som en konsekvens av en stor mängd åldersuppskrivningar och utskrivningar från kommunala HVB-hem. De växte fram ur redan befintliga relationer. De unga personerna i studien har beskrivit starka etablerade sociala relationer på orten, till exempel med lärare, HVB-personal eller gode män som engagerat sig utanför ramarna. Relationerna har, med Bourdieus (1986) ord, inneburit ett socialt kapital som kan underlätta för den unga människans etablering på orten. Relationer har inte enbart bestått av uppdrag och gemensamma praktiska göromål utan har även beskrivits, av såväl de vuxna som ungdomarna som tillitsfulla och känslopräglade (se även Hansen, 2019). De unga projektdeltagarnas deltagande i de studerade nätverken har därmed en känslomässig bas som knyter samman människor i nätverken. Många av de vuxna deltagarna har dessutom beskrivit engagemanget som en nödvändighet. Övervägande delen av dem kom in i nätverken mer eller mindre av en slump. I samband med att många unga personer sökte asyl i Sverige sommaren 2015 spreds information bland engagerade individer om hur situationen kunde förstås. Vidden av den humanitära katastrofen blev därmed uppenbar. Individuella initiativ togs på olika håll. Många hörde sig för i närområdet om det gick att hjälpa till på något sätt. De vi intervjuat menar att de inte hade något annat val än att agera, för att förhindra att de unga människorna skulle ta allvarlig skada (Söderqvist Forkby & Elsrud, i skrivprocess).

Kopplat till det ovan har ett fokus i projektet varit att studera motstånds-/reparationsstrategier i förhållande till utmaningar såsom hanteringen av utdragna asylprocesser, tillfälliga asyllagar och en rasistisk retorik (Elsrud & Söderqvist Forkby, 2021). Ungdomarna har vittnat om både direkta konfrontationer där de utsatts för rasistiska påhopp samt mer subtila signaler som de härleder till ett förakt mot deras person baserat på deras migrationsbakgrund. De vuxna deltagarna i studien hade uteslutande svensk bakgrund vilket innebar att deras erfarenhet av rasism såg annorlunda ut jämförande med de unga. De har beskrivit hur de som en konsekvens av den nära relationen med ungdomarna både hört och sett att de unga får glåpord riktade mot sig samt att de själva, såsom vi beskrivit tidigare, anklagas för att vara förrädare och svikare på grund av deras sympatier för de unga.

Inom nätverken finns en mängd strategier eller aktiviteter som kan beskrivas som reparerande och som motstånd i förhållande till det lidande och utsatthet den skärpta restriktiva asylpolitiken har gett upphov till. Utmärkande för den typ av sociala relationer som etablerats inom nätverken är deras förmåga att erbjuda rent praktiska insatser, såsom bostäder, kläder, ekonomiskt stöd eller läxhjälp. De vuxna aktörerna har ofta varit tillräckligt etablerade i lokalsamhället för att kunna realisera en del av behoven genom sina kontakter inom exempelvis kommun, länsstyrelse, kyrka, frivilligorganisationer, arbets- eller bostadsmarknaden. Vidare har många av de vuxna haft stor erfarenhet av att interagera med myndigheter, vilket har inneburit att de har kunnat stötta ungdomarna i mötet med socialtjänst, Migrationsverket, migrationsdomstolarna. De har hjälpt till med att förklara dokument och med att författa inlagor till olika myndigheter.

Genom internetbaserade forum har dessutom landstäckande kontaktnät skapats, genom vilka lokala aktörer i en stad kan förmedla kontakter med ett annat lokalt nätverk i en ny stad dit en ungdom flyttats. Vår studies resultat visar emellertid också att denna typ av nätverksutvidgning har utvecklats bortom nationens gränser under projektets gång och i skrivande stund pågår intensivt nätverkande mellan aktörer i flera europeiska länder där både vuxna aktörer och ungdomar deltar. För de ungdomar som ingått i ett lokalt svenskt nätverk under flera år finns därför möjligheter att få ett fortsatt socialt sammanhang att tillhöra i det nya landet.

Aktörerna i nätverken har förutom att ordna olika typer av stöd också ägnat sig åt politiska aktioner och protester som inbegriper uppvaktning av lokala politiker för att få till stånd boenden, samt finansiellt och politiskt stöd till att delta i protesttåg och sittstrejker både lokalt, i anslutning till deportationer vid förvar, flygplatser och i storstäder. Frivilliga familjehem eller fosterhem har varit en annan verksamhet som har uppstått till som en konsekvens av förlorade HVB-placeringar. Dessa former av boenden och hem har växt fram över hela Sverige och antalet som uppstått sedan 2016 har beräknats till mellan 8 000 och 10 000 boenden där ungdomar flyttat in i olika typer av svenska familjekonstellationer (Kazemi, 2021:204). Aktiviteterna inom de studerande nätverken har också handlat om att ordna skyddade bostäder till ungdomar som mottagit avgörande avslag på uppehållstillstånd från Migrationsöverdomstolen och som de svenska myndigheterna planerar att deporteras till de länder där de enligt migrationsmyndigheten anses ha sitt ursprung. I några fall har de vuxna hjälpt ungdomarna att ta sig vidare till andra länder vilket kan tolkas som en form av civil olydnad som också har inneburit att de löpt risken att åtalas. Några av de vuxna har beskrivit att de inte sett någon annan möjlighet än att prioritera mänskliga rättigheter och moral före lydnad i förhållande till ett land vars asylhantering de ser som rättsosäker och riskfylld för ungdomarna. I den meningen innefattar nätverken ibland aspekter av civil olydnad.

Många ungdomar har beskrivit nätverken och de sociala relationerna de består av som oerhört viktiga när det gäller att hantera den utsatthet och den extrema osäkerhet de hamnat i när de förlorat rätten till alla former av boenden eller tvingats välja mellan å ena sidan bostad och å andra sidan skola, vänner och sociala nätverk. Även om det för många inte har varit en positiv känsla att ta emot gåvor, vilket diskuteras nedan, så har nätverken inneburit många olika former av stöd både individuellt, i enskilda asylärenden eller för att lösa en hemlöshetssituation, och som kollektiv, i form av gemensamma protestaktioner, medicuppvaktning och arrangemang av olika former av gruppaktiviteter. I sammanhanget är det viktigt att särskilt poängtera att det finns en uppenbar maktasymmetri i många relationer mellan asylsökande ungdomar utan sociala, juridiska och materiella resurser och frivilliga vuxna svenska medborgare med god ställning som är väletablerade i samhället (se även Hansen, 2019).

Resultatet har också visat på flera brister och utmaningar i nätverkens både reparativa och mobiliserande verksamheter. Nätverken tar ofta på sig – eller får – ett större ansvar än de mäktar med. Flera deltagare har berättat om övermäktiga uppgifter som de ändå måste hantera av det skälet att ingen annan tagit ansvar för dem, som när rätten till juridiskt ombud försvunnit och juridiska inlagor därför skrivits av personer som inte är kvalificerade. Det kan också handla

om att behovet av insatser är så stort så att allt och alla inte hinns med. Vissa ungdomars ärenden har fått mindre uppmärksamhet och vissa insatser har inte hunnits med. Ungdomarna i nätverken har berättat om tillfällen där nätverken gett felaktiga råd under osäkra omständigheter eller inte har funnits där när det gäller. Beskrivningar av svikna löften har varit vanliga både bland ungdomarna och de vuxna. Sammantaget har det lett till möten som ibland kantats av skam- och skuldkänslor, från "båda" håll. Det har ibland skapats känslor av att inte rätta till eller att vara förbisedd. Ofta har det funnits en stor förståelse från både vuxna och ungdomar om att förhållandena varit svåra att överblicka och att det finns en gräns för vad de vuxna i nätverken mår med.

En annan brist som synliggjorts är de frivilliga nätverkens tillkortakommanden vad gäller att stödja och ge utrymme till de individer som har behövt extra omsorg. Det tydligaste exemplet på detta är när ungdomar har brutit mot normer, till exempel genom missbruk av alkohol eller andra droger. Flera deltagare har vittnat om att det saknas handlingskraft för sådana situationer och ungdomarna har i några fall exkluderats från nätverken vilket har inneburit att de till slut helt saknat stöd och samhällsförankring. Även ungdomars beteenden har ibland tolkats som problematiskt i nätverken. Det tycks ha funnits förväntningar på hur man ska vara för att vara en "god" eller "värdig" asylsökande ung människa, vilket kan innebära att klara av skolan även när livet är svårt, att vara glad, trevlig, positiv, tacksam och social och ställa upp när nätverken ordnar med aktiviteter. Dessa förväntningar på de unga har bekräftats även av en del vuxna aktörer som har varit kritiska till hur en del nätverk har utvecklats. För en del av ungdomarna med svåra upplevelser i bagaget, har dessa uttalade krav ibland känts övermäktiga och fått dem att hålla avstånd till eller helt lämna nätverkens aktiviteter.

Den övergivna socialarbetaren

En viktig forskningsfråga i vårt projekt har handlat om hur nätverkets aktörer, som till vardags är professionella socialarbetare, och i någon utsträckning lärare, ser på sina ideella insatser och hur de tolkar situationen för ungdomarna utifrån ett professions- och socialarbetarperspektiv. Intervjuerna med de vuxna har visat att engagemanget på flera sätt har varit tärande, svårt, energi- och tålamodskrävande. Många har tagit på sig ett mycket stort ansvar då många av ungdomarna inte har haft någon annan att förlita sig på och då deras behov har varit stort. Det uttrycktes tydligt att engagemanget för de unga inte kunde jämföras med ett uppdrag inom socialtjänsten där ramar för arbetstid och åtagande är såväl begränsade som tydliga. För de vuxna projektdeltagarna har det istället handlat om att man, ofta inom ramen för arbetet, har identifierat ett akut behov, som, av etiska och moraliska skäl, måste tillgodoses för att de ungas liv inte ska ta alltför mycket skada. Mer konkret har de ungas identifierade behov inneburit att kämpa för ungdomars överlevnad, mot suicidförsök och deportationer i ett uppdrag som har kommit att sträcka sig långt utanför kontorstider och socialkontor. Således har engagemanget också krävt en hel del uppoffringar där de vuxna projektdeltagarnas berättelser visar hur de i vissa fall varit tvungna att tidvis prioritera bort familj, vänner och ibland också åsidosätta vissa uppgifter på det 'ordinarie' arbetet. För många har det som de upplevt som en etisk

och moralisk skyldighet övergått i ett starkt emotionellt engagemang som har inneburit en stark flerårig relation och anknytning till ungdomar i högst prekära livssituationer. Det har också inneburit smärtsamma känslor för de vuxna deltagarna när till exempel släktingar tar avstånd från dem, inte sällan med delvis rasistiska motiv (Elsrud & Söderqvist Forkby, 2021). Deras beskrivningar av emotionellt engagemang stöds av annan forskning som har visat att känslor och strategier för att hantera känslor, det vill säga emotionellt arbete, har en central position i 'aktivistiskt' engagemang (Borshuk, 2004; Jacobsson & Lindblom, 2013).

Vår studie visar tydligt att det inte har funnits några utarbetade skyddsnät i form av samtalscoacher, terapeuter eller ens bollplank för att möta upp de känslor som uppkommer. Att sitta uppe natt efter natt för att hindra en ung person från att begå självmord, vara med på möten hos Migrationsverket där ungdomarna delgetts avslagsbeslut, besöka unga på förvar, mista en person som bott i familjen under lång tid på grund av en åldersuppskrivning och omflyttning är några exempel på situationer som de vuxna tvingats hantera på egen hand. Flera av sysslorna är sådana som normalt skulle ha hanterats av andra instanser i samhället såsom sjukvården, socialtjänsten eller gode män. Genom åldersuppskrivningarna och hemlösheten har ansvaret istället blivit civilsamhällets.

Baserat på erfarenheter har de vuxna projektdeltagarna skapat strategier för att orka fortsätta, och för att kunna fungera i de sammanhang där flera av dem har en heltidsanställning inom den offentliga sektorn. I brist på andra stödstrukturer vänder de sig till varandra. Flera har berättat att de har funnit en eller flera personer inom ramen för de nätverk de befunnit sig i och att de i dessa relationer kan uppleva ett visst stöd. Det finns även de som har tagit hjälp av vänner som befinner sig utanför denna sfär för att få ett utifrånperspektiv. Någon hade en förälder som var terapeutiskt utbildad och kunde stötta. Det har varit tydligt att de svårigheter som uppkom som en följd av kontakten med ungdomarna inte var något som de ville exponera öppet eller utanför den lokala kontexten. Det tycktes vara viktigt att förmedla en bild av att ha kontroll över det egna känsloliv. De frågor som diskuterades mer öppet, till exempel i forum på nätet, var mer av praktisk karaktär även om det naturligtvis också förekom att man i dessa forum uttryckte frustration och sorg över den rådande situationen. Det berättades dock om att det fanns specifika chattrum som var till för att prata just om svåra känslor och situationer som uppkommit även om sådana typer av chattrum också kunde upplevas mörka och energikrävande.

Ungdomarna har också utgjort ett stöd för de vuxna då vuxna och ungdomar ofta har delat sin sorg tillsammans. Samtidigt som det har setts som ett uttryck för den närhet som skapats inom nätverken så har de vuxna deltagarna påpekat att de tyckte det var viktigt att inte belasta de unga mer än nödvändigt då de alla redan hade så mycket att bära.

Studien har tydligt visat att det frivilliga sociala arbetet som utförs i relation till unga asylsökande personer innefattar många utsatta situationer där mycket stort ansvar har hamnat hos den enskilda individen som i sin tur tvingats utveckla egna stödjande strukturer bland privata sociala resurser. Övergivnaheten och bristen på formellt stöd kan tolkas som en påtagligt smärtsam följd av reparationsstrategier och motstånd som de vuxna aktörerna praktiserar i relation till ungdomars utsatthet och lidande.

För socialarbetare, och även lärare, som ofta är utbildade i att arbeta med ungdomar generellt och ungdomar i svåra situationer, har det, enligt deltagarna, inte alltid varit enkelt att förena den egna erfarenheten av ungdomarnas utsatthet och det egna ansvaret inom det professionella arbetslivet. Exempel gavs på stöttande chefer som var intresserade och hade förståelse för personens engagemang och det civila arbetet med ungdomarna. Dock fanns åtskilliga fall där ledningen på arbetsplatsen visade ett tydligt avståndstagande och begärde att det civila engagemanget inte fick diskuteras under arbetstid. Det fanns också erfarenheter av att kollegor antingen tog avstånd eller överöste projektdeltagare med oproportionerligt mycket lovord. För flera har engagemanget i nätverken förknippats med en olustkänsla på arbetsplatsen som har gjort att strategier skapats för att dölja och hemlighålla engagemanget. Samtidigt har detta döljande skapat stress. Skamkänslor uppkom av att intresset och försöken att förbättra situationen för de unga var något som andra tyckte var fel och att ens person skulle utgöra någon form av hot på arbetsplatsen.

I kretsen kring nätverken har också funnits socialarbetare som har valt att säga upp sig från sina arbeten då de på grund av moraliska ställningstaganden befunnit sig i djup konflikt med arbetsgivaren. Konflikten har handlat både om vad socialtjänsten i kommunerna inte har gjort och det motstånd och den skepsis individen har mötts av på arbetsplatsen på grund av det egna engagemanget. Det har också funnits socialarbetare som kontaktat och erbjudit nätverken till exempel sängar och husgeråd som ska slängas i samband med nedlagda HVB-hem med villkoret att nätverken inte får avslöja för deras arbetsgivare/socialtjänst att de hjälper till. Man kan i det här sammanhanget tala om att de professionella som på sin fritid ägnar sig åt frivilligt socialt arbete är ett uttryck för en konflikt mellan olika omsorgslogiker inom socialt arbete. Den ena logiken förespråkar en socialarbetare i frontlinjen vars mål är moraliskt uppbundet till principer om mänskliga rättigheter och social rättvisa (social justice) oavsett personernas juridiska status. Den andra logiken har som mål att ombesörja välfärd till de människor som definierats som tillräckligt värdiga för att leva ett relativt skyddat liv inom nationens gränser (jfr Barker, 2018; Kronman & Jönsson, 2020).

Det bör betonas att mottagandet av det frivilliga engagemanget såg olika ut på olika arbetsplatser. Vissa av deltagarna har beskrivit att de inte upplevde några problem med att lyfta ämnet samt att de hade några eller någon kollega som de kunde anförtro sig åt och på så vis minskade känslan av utsatt- och ensamhet.

Slutsatser och diskussion

Nätverkens olika aktiviteter som uttryck för olika former av motståndsstrategier och reparationsarbeten har löpt som en röd tråd genom studien. Nätverken har haft och fortsätter att ha karaktären av allianser som kämpar för att reparera samhällets tillkortakommande vad gäller att ta hand om unga människor som är i behov av vuxenstöd, välfärd och omsorg. På så sätt kan nätverken tolkas som uttryck för sådant civilt reparationsarbete som Alexander (2006) beskrivit som en nödvändighet när demokratiska krafter utmanas. I nätverkens aktiviteter ingår också motstånd av olika slag som nämnts tidigare; mot den restriktiva migrationspolitiken, den tillfälliga lagens konsekvenser, förvarstagnning, deportationer och omfattande rasism som ungdomarna och de vuxna bevittnat i möten med myndigheter och inom den allmänna opinionen (Elsrud & Söderqvist Forkby, 2021). Som framgått så har inte allt motstånd lönat sig vilket också diskuteras inom forskningen. Det finns mer eller mindre effektiva motstånd (Lilja & Vinthagen, 2009). I den här typen av konflikter, där motstånd av icke-våldskaraktär utövas av individer eller grupper inom civilsamhället mot de myndigheter som besitter makt och kontroll över de frågor striden gäller så är en viktig förutsättning att de instanser motståndet riktas mot är intresserade av att lyssna (Herz & Lalander, 2021).

Samtliga projektdeltagare har beskrivit motsatsen till lyssnande. Om man betraktar motståndet ur ungdomarnas perspektiv så har det ofta varit mindre effektivt inom Sveriges gränser. Enbart tre ungdomar finns kvar i Sverige, samtliga utan permanent uppehållstillstånd. Flertalet projektdeltagande ungdomar befinner sig, trots de nätverk de deltagit i, i andra länder. För dem som tagits i förvar och har deporterats har motståndet inte varit effektivt alls. För andra har motståndet lett till viss framgång genom att de efter flera år av väntan och exkluderingsprocesser i Sverige tagit sig vidare till andra länder där de ofta har fått asyl. De negativa erfarenheterna av svenska myndigheter har de burit med sig och berättat om i åtskilliga intervjuer. Även när man betraktar motståndet ur de vuxna deltagarnas perspektiv så framträder också en bild av ett motståndsarbete som ofta varit ineffektivt. För flertalet projektdeltagande vuxna fortsätter motståndsarbetet, men de beskriver sig som trötta, ensamma och i mycket stor utsträckning övergivna av politiker, myndigheter och ibland också vänner och släktingar. Motståndet kan ibland upplevas framgångsrikt på individnivå, till exempel när nätverksaktörerna lyckas förhindra en deportation, få ut en ung människa ur förvar, eller lyckas förmedla kontakt med en advokat som kan vända utgången av ett ärende. Däremot beskrivs motståndet på ett strukturellt plan, som skulle innebära att många ungdomar får stanna, som misslyckat. Ur deltagarnas berättelser framträder en stor frustration över att ha sett så många ungdomar lida i flera år utan omsorg och stöd i det svenska samhället för att sedan tvingas vidare eller bli tagna till förvar och deporterade. Frustrationen, just för socialarbetare i gruppen vuxna deltagare, rör också det etablerade sociala arbetets oförmåga att svara upp till behovet av omsorg och skydd hos ungdomarna.

Som en andra röd tråd genom projektet har det också löpt berättelser och observationer som synliggjort ett extremt lidande som bara då och då avbrutits av korta stunder eller glimtar av hopp i existentiell bemärkelse (Fontanari,

2017). Glimtar av hopp handlar om att ibland kunna känna en gnutta tilltro och tro på att det ska finnas en trygg plats i framtiden också för den unga person som befinner sig i väntan och saknar hem och omsorg. Som motvikt mot det lidande och utsatthet som projektdeltagarna har beskrivit finns glimtar av hopp om en annan utgång för enskilda individer och grupper som håller nätverken igång. Vi har tolkat glimtarna av hopp som framförallt relaterade till tilltron att det i enskilda fall gör att påverka en svår situation och inte att samhällets strukturer skulle kunna förändras. Berättelser om brist på tillit till svenska myndigheter och politiker har genomsyrat projektet.

Studiens resultat fyller en viktig kunskapslucka som handlar om att synliggöra de samhällsutmaningar som den restriktiva asylpolitiken gett upphov till och att dra lärdomar ur analysen av hur civila nätverk kan verka som stödsystem och motkraft under samhällsutmaningar. De samhällsutmaningar som framförallt är viktiga att diskutera handlar om asylsökande ungdomars utsatthet och exkludering från svenskt vardagsliv, juridiska och sociala rättigheter. De handlar också om följderna när ett samhälle stänger ute och exkluderar stora grupper barn och ungdomar från tillgång till snabba och rättssäkra asylutredningar och en allmän välfärd. Samhällsutmaningarna som projektet synliggör rör också den tydliga klyfta och bristande tillit som projektet visar har uppstått mellan de myndigheter som fördelar skydd och välfärd och grupper inom civilsamhället som träder fram i syfte att reparera och agera motstånd.

I projektet har väckts frågan vad som blir följden när kommunikation mellan civilsamhälle, som i projektet representerats av både asylsökande ungdomar och vuxna aktörer, och representanter för samhällets styrande institutioner uteblir. När civilsamhällets aktörer upplever att deras kamp för demokratiska värden, mänskliga rättigheter och social rättvisa tystas, uppstår frustration och bristande tillit som kräver uppmärksamhet, respekt och aktivt lyssnande från statens och myndigheternas sida. Istället har deltagarna upplevt att de har mötts av rasism, kränkningar och svårigheter att nå ut med sina erfarenheter. Vid sidan av den rasism som drabbat projektets pojkar så är det framförallt de kvinnliga vuxna deltagarna som har drabbats, vilket indikerar en nära koppling mellan rasistiska, antifeministiska och antidemokratiska normer och värderingar där hot mot såväl asylsökande pojkar som svenska kvinnliga aktörer blivit en del av nätverksaktörernas vardag.

Viktiga insikter har kommit fram i projektet om hur aktörskap inom ramen för det civila samhället formeras och motivera, bortom myndigheters och institutionaliserade organisationers ansvar och intresse. Det ger en inblick i det civila samhällets kapacitet när andra institutioner misslyckas att skydda barn och ungdomar inom nationens gränser. Det är angeläget att uppmärksamma och respektera både moraliskt ansvarskännande och emotioner som starka drivkrafter i såväl hantering av svårigheter som mobilisering av motstånd. Samtidigt har projektet visat att utmaningarna är stora och att de civila nätverken inte alltid når ända fram till skydd och läkning i reparations- och motståndsarbetet. Ungdomar i projektdeltagarnas närhet har tagit sina liv (se även Hagström et al. 2018). Flertalet ungdomar i projektet har flytt vidare till andra länder i Europa eller deporterats till riskfyllda miljöer där det tidigare aldrig befunnit sig. Ändå har nätverken fortsatt göra motstånd och agera för enskilda individer. Det finns en uthållighet och kraft i civila nätverk av den här typen som kan vara värd att ta vara på i strävan efter att upprätthålla demokrati och mänskliga rättigheter.

Referenser

- Abdelhady, D, Gren, N. & Joormann, M. (2020). *Refugees and the violence of welfare bureaucracies in Northern Europe*. Manchester: Manchester University Press.
- Ahrne, G. & Brunsson, N. (2011). Organization outside organization: The significance of partial organization. *Organization* 18(1): 83-104.
- Alexander, J. (2006). *The Civil Sphere*. Oxford: Oxford University Press.
- Asylkommissionen, (odaterad) <https://liu.se/forskning/asylkommissionen>.
- Arendt, H. (1970). *On violence*. New York, NY: Harcourt, Brace & World.
- Barker, V. (2018). *Nordic nationalism and penal order: walling the welfare state*. Abingdon, Oxon: Routledge.
- Bohlin, M. & Gurdal, S. (2016). Social mobilisering och organisering via sociala medier. I K. Daneback & E. Sorbring (red), *Socialt arbete och internet: att förstå och hantera sociala problem på nya arenor*. 1. uppl. Stockholm: Liber.
- Borshuk, C. (2004). An Interpretive Investigation into Motivations for Outgroup Activism. *The Qualitative Report*, 9(2), 300-319. <https://doi.org/10.46743/2160-3715/2004.1930>.
- Bourdieu, P. (1986). The forms of capital. I J. Richardson (red) *Handbook of Theory and Research for the Sociology of Education*. Westport, CT: Greenwood, 241-258.
- Cacho, L. M. (2012). Social death. *Racialized rightlessness and the criminalization of the unprotected*. New York: New York University Press.
- Crenshaw, K. (1989), Demarginalizing the intersection of race and sex, a black feminist critique of antidiscrimination doctrine, feminist theory and antiracist politics. *University of Chicago Legal Forum* 140: 139-167.
- Cullinan, F. (2020). Why they do it: a study into the motivations of social workers volunteering with migrants for Social Workers Without Borders. *Critical and Radical Social Work*, vol 8, no 1, 111–120, DOI: 10.1332/204986020X15783173084660.
- Dahlgren, P. (2016). Moral Spectatorship and Its Discourses: The “Mediapolis” in the Swedish Refugee Crisis. *Javnost - The Public*, 23:4, 382-397, [DOI: 10.1080/13183222.2016.1247332].

Denscombe, M. (2010). *Ground rules for social research: guidelines for good practice*. 2. ed. Maidenhead: McGraw-Hill/Open University Press.

Elsrud, T. (2022). Deportationsregimen. I M. Dahlstedt & N. Altermark (red), *Systemskiftet*. Stockholm: Verbal förlag, Kommande.

Elsrud, T. (2020). Resisting social death with dignity. The strategy of re-escaping among young asylum-seekers in the wake of Sweden's sharpened asylum laws. *European Journal of Social Work*, 23:3, 500-513, DOI: 10.1080/13691457.2020.1719476

Elsrud, T. & Ebrahimi, M. (2021). Kriget om en flickas ålder. En berättelse om administrativt våld, åldersuppskrivningar och flickors utsatthet i Sverige. I T. Elsrud, S. Gruber & A. Lundberg (red), *Rättssäkerheten och Solidariteten – vad hände? En antologi om mottagande av människor på flykt*. Linköping: Linköpings Universitetstryckeri.

Elsrud, T. & Lalander, P. (2021a). Precariousness among young migrants in Europe: A consequence of exclusionary mechanisms within state-controlled Swedish social work. *Critical and Radical social work*. vol xx • no xx • 1–16 <https://doi.org/10.1332/204986021X16215151035945>.

Elsrud, T. & Lalander, P. (2021b). "Det sociala arbetet och de unga som flydde från Sverige". I M. Dahlstedt, S. Gruber, M. Herz, P. Lalander (red), *Socialt arbete: Rörelse, motstånd, förändring*. Lund: Studentlitteratur.

Elsrud, T. & Söderqvist Forkby, Å. (I skrivprocess). Leading the way or following orders? Ethical challenges for social workers in times of restrictive migration policies (arbetstitel, artikel avsedd för *Nordic Social Work Research*).

Elsrud, T. & Söderqvist Forkby, Å. (2021). "Ta din svensk med dig!": Berättelser om rasism bland asylsökande ungdomar och volontärer i den svenska asylmottagningskontexten. I J. Johansson, Å. Söderqvist Forkby & U. Wernesjö (red), *Anti-rasistiskt socialt arbete i tider av skiftande välfärds- och migrationsregimer*. Lund: Studentlitteratur.

Elsrud, T., Gruber, S. & Lundberg, A. (red) (2021). *Rättssäkerheten och Solidariteten – vad hände? En antologi om mottagande av människor på flykt*. Linköping: Linköpings Universitetstryckeri.

Fontanari, E. (2017). It's my life: The temporalities of refugees and asylum-seekers within the European border regime. *Etnografia e Ricerca Qualitative*, 1: 25–54.

- Hagström, A, Hollander, A-C. & Mittendorfer-Rutz, E. (31 Januari 2018). *Kartläggning av självska debeteende, suicidförsök, suicid och annan dödlighet bland ensamkommande barn och unga*. Avdelningen för försäkringsmedicin, Institutionen för klinisk neurovetenskap. Institutionen för folkhälsovetenskap. Stockholm: Karolinska Institutet. <https://flyktning.net/media/kartlaggning-av-sj-lvskadebeteende-suicidf-rs-k-suicid-och-annan-d-dlighet-bland-ensamkommande-barn-och-unga.pdf>.
- Hansen, C. (2019). *Solidarity in diversity: activism as a pathway of migrant emplacement in Malmö*. (Avhandling) Malmö: Malmö universitet. Tillgänglig på Internet: <https://doi.org/10.24834/isbn.9789178770175>
- Hedlund, D. (2016). Drawing the limits: Unaccompanied minors in Swedish asylum policy and procedure. (Avhandling). Stockholm: Stockholm Universitet.
- Herz, M. & Lalander, P. (2017). Being alone or becoming lonely? The complexity of portraying 'unaccompanied children' as being alone in Sweden, I *Journal of Youth Studies*, 20:8, 1062-1076, DOI: 10.1080/13676261.2017.1306037.
- Herz, M. & Lalander, P. (2021). *Social work, young migrants and the act of listening: becoming an unaccompanied child*. Abingdon, Oxon: Routledge.
- Hill Collins, P., (1990). *Black feminist thought: Knowledge, Consciousness, and the politics of empowerment*. Boston: Unwin Hyman.
- Hollander, J. & Einwohner, R. (2004). 'Conceptualizing resistance'. *Sociological Forum*, Vol. 19, No. 4. P 533-554.
- Horn, J. (2013). *Gender and Social Movements Overview report*. Institute of Development Studies, UK and Wales: Bridge.
- Hydén, L-C. (2008). Analys av berättelser i forskningsintervjuer. S. Larsson, Y. Sjöblom, & L. Lilja, *Narrativa metoder i socialt arbete*. Lund: Studentlitteratur.
- Jacobsson, K. & Lindblom, J. (2013). Emotion Work in Animal Rights Activism: A Moral-Sociological Perspective. *Acta Sociologica* Vol. 56 (1):55-68
- Johannesson, L. (2017). In courts we trust. Administrative justice in Swedish migration courts. (Avhandling). Stockholm: Stockholm Universitet.
- Johansson, K. (2003). Två tjejer, två kök. Fotografier som verktyg i kvalitativ metod. I A. Sparrman, U. Torell, & E. Åhrén Snickare, *Visuella spår Bilder i kultur- och samhällsanalys*. Lund: Studentlitteratur.
- Kazemi, B. (2021). *Unaccompanied minors (un-)made in Sweden: ungrievable lives and access to rights produced through policy*. Avhandling. Göteborg. Göteborgs universitet. Tillgänglig på Internet: <http://hdl.handle.net/2077/68257>.

- Kronman, J. & Jönsson, J.H. (2020). We Are Here: undocumented migrants and activism as resistance. *Critical and Radical Social Work*, vol. 8, nr 3, 371–387, DOI: 10.1332/204986020X15973179136935
- Lahti Davidsson, E. (2019). Batikhäxan – ett kvinnligt supermonster. En kritisk diskursanalys av tre politiska pamfletter. Masteruppsats. Litteraturvetenskap. Linnéuniversitet.
- Lalander, P. (2011). Observationer och etnografi. I G. Ahrne & P. Svensson (red), *Handbok i kvalitativa metoder*. Malmö: Liber.
- Lalander, P. (2016). *Människor behöver människor: att lyssna till de misstänkliggjorda*. Stockholm: Liber.
- Lalander, P. & Herz, M. (2021 alt 2022). Keeping an open venue and working face to face during the Covid-19 outbreak: Challenges for civil society organizations working with people living precarious lives in Sweden, submitted to *Nordic Social Work research*.
- Lalander, P. & Raoof, D. (2016). "Vi vet vad du behöver": Konstruktion och motstånd av "ensamkommande" på HVB. *Socialvetenskaplig Tidskrift*, vol 3-4:219-238.
- Lems A., Oester K. & Strasser, S. (2020). Children of the crisis: ethnographic perspectives on unaccompanied refugee youth in and en route to Europe. *Journal of Ethnic and Migration Studies*, 46(2): 315-335. DOI: 10.1080/1369183X.2019.1584697
- Liamputtong, P. (2007). *Researching the vulnerable*. London: Sage.
- Lilja, M. & Vinthagen, S. (2009). *Motstånd*. Malmö: Liber.
- Lundberg, A. (2017). Medicinska åldersbedömningar. I E. Sundberg, & M. Kjellstrand (Red), *Hör detta och lyssna till det: En antologi om flykt* (pp. 68–73). Malmö: Allt åt alla Malmö.
- Lundberg, A., Elsrud, T. & Gruber, S. (2022). "Hur kan akademi och civilsamhälle samarbeta för att värna asylrätten?" I K. El Salim och M. Padrón Hernández (red), 2015: *Ett försvar av asylrätten*. Kommande.
- Lundberg, A., Jansson Keshavarz, S. & Obenius Van Stellingwerf, H. (2020). *Nyanlända barns och ungas etablering och delaktighet i samhället under en tid av ovisshet*. Rapport, Allmänna Arvsfonden, Linköping: Linköpings Universitet.
- Lutz, H., Herrera Vivar, M. T. & Supik, L. (red) (2011). *Framing intersectionality: debates on a multi-faceted concept in gender studies*. Farnham: Ashgate.

- Malmqvist, E., Furberg, E. & Sandman, L. (2018). Ethical aspects of medical age assessment in the asylum process: A Swedish perspective. *International Journal of Legal Medicine*, 132, 815–823.
- Mattsson, T. (2014). Intersectionality as a Useful Tool: Anti-Oppressive Social Work and Critical Reflection. *Journal of Women and Social Work* 29(1): 8-17.
- McCall, L. (2005). The complexity of Intersectionality. *Signs: Journal of Women in Culture and Society*, 30 (3): 1771-1800.
- Migrationsverket (2017). Statistik levererad genom direkt kommunikation i e-post daterat 30 augusti 2017.
- Mostad, P., & Tamsen, F. (2019) Error rates for unvalidated medical age assessment procedures. *International Journal of Legal Medicine*, 133, 613–623.
- Noll, G. (2016). Junk science? Four arguments against the radiological age assessment of unaccompanied minors seeking asylum. *International Journal of Refugee Law*, 28(2), 234–250.
- Nordling, V. (2017). *Destabilising Citizenship Practices? Social work and undocumented migrants in Sweden* (Avhandling) Lund: Lunds Universitet.
- Nyström V. (2018). 'De medicinska åldersbedömningarna. När rättssäkerheten kommer i sista hand'. I Advokaten, Nr 1, årgång 84. <https://www.advokaten.se/Tidningsnummer/2018/nr-1-2018-argang-84/nar-rattssakerheten-kommer-i-sista-hand/>.
- Proposition 2016/17:121. *Åldersbedömning tidigare i asylprocessen*.
- Regeringskansliet (6 sept, 2015). *Tal av Stefan Löfven vid manifestationen för flyktingar*. <https://www.regeringen.se/tal/2015/09/tal-av-stefan-lofven-vid-manifestationen-for-flyktingar-den-5-september/>.
- Regeringskansliet (24 nov., 2015). *Regeringen föreslår åtgärder för att skapa andrum för svenskt flyktingmottagande*. <https://www.regeringen.se/artiklar/2015/11/regeringen-foreslar-atgarder-for-att-skapa-andrum-for-svenskt-flyktingmottagande/>.
- Riessman, C. K. (2008). *Narrative methods for the human sciences*. Sage publications.
- Rohlinger D., Bunnage, L. & Klein, J. (2014). Virtual Power Plays: Social Movements, Internet Communication Technology, and Party Politics. I B. Groffman, A. Trechsel, and M. Franklin (red), *The Internet and Democracy: Voters, Candidates, Parties and Social Movements*, edition 127, pages 83-109, Springer.

Sager, M. (2011). *Everyday Clandestinity: Experiences on the Margins of Citizenship and Migration Policies*. Lund: Lunds Universitet.

Sager, M. (2015). Precarity at Work. Asylum rights and paradoxes of labour in Sweden, i L. Waite, G. Craig, H. Lewis, and K. Skrivanova (red) *Vulnerability, Exploitation and Migrants. Insecure Work in a Globalised Economy*, s, 115-128. London: Palgrave Macmillan.

Sager, M., Holgersson, H. & Öberg, K. (2016). *Irreguljär migration i Sverige. Rättigheter, vardagserfarenheter, motstånd och statliga kategoriseringar*. Göteborg: Daidalos.

Salmonsson L. & Hedlund, D. (2018). Where do we go from here? Challenges and strategies following additional asylum policy restrictions in Sweden. *Journal of Human Rights Practice*, 10 (3): 524–535.

SFS, 2016:752 Lag om tillfälliga begränsningar av möjligheten att få uppehållstillstånd i Sverige.

Smith, D. (2005). *Institutional Ethnography: A Sociology for People*. Lanham: Alta-Mira Press.

Smith, D. (1987). *The everyday world as problematic. A feminist sociology*. Boston: Northeastern University Press.

Socialstyrelsen (2020) *Ensamkommande barn och unga. Handbok för socialtjänsten*. <https://www.socialstyrelsen.se/globalassets/sharepoint-dokument/artikelkatalog/handbock-er/2020-2-6588.pdf>.

Stenberg, E. (8 okt., 2015). Ewa Stenberg: Busch Thor spelar högt och riskfyllt. I *Dagens Nyheter*. <https://www.dn.se/nyheter/politik/ewa-stenberg-busch-thor-spelar-hogt-och-riskfyllt/>.

Stretmo, L. (2014). *Governing the unaccompanied minor – media, policy and practice*. Göteborg: Göteborg University Press.

Stretmo, L. & Melander, C. (2013). *Får jag vara med? Erfarenheter från ensamkommande barn och ungdomar i Göteborgsregionen och arbetet med denna grupp*. FoU i Väst, Göteborgsregionens kommunalförbund.

Söderqvist, Å. (2017). *The (re)construction of home: Unaccompanied children's and youth's transition out of care*. Publisher: School of Health and Welfare, Jönköping.

Söderqvist, Å. (2014). Leaving Care with 'cultural baggage': The development of an identity within a transnational space. *Australian Social Work*, 67(1): 39–54.

Söderqvist Forkby, Å. & Elsrud, T. (I skrivprocess). When solidarity just happens. Emotions as incentives for grassroots alliances between young people seeking asylum and “volunteers” in civil society. (Arbetstitel, artikel avsedd för Social Movement Studies or Journal of Civil Society)

Turunen, J. & Weinryb, N. (2017). Volontärer i välfärdsstaten – socialt arbete med transflyktingar som politisk handling. I S. Linde, & R. Scaramuzzino (red), *Socialt arbete i civilsamhället – aktörer, former och funktioner*. Lund: Studentlitteratur.

Vi står inte ut (3 feb., 2018) Så startade rörelsen. <https://vistarinteut.org/sa-uppkom-rorelsen/>

Wilson, J. (2000). Volunteering. *Annual Review of Sociology*, 26: 215–40.

Wernesjö, U. (2014). Conditional Belonging: *Listening to Unaccompanied Young Refugees' Voices*. Uppsala: Uppsala universitet, Sociologiska institutionen.

Woehrle, L. (red) (2014). *Intersectionality and social change*. Research in social movements, conflicts and change, book series, vol. 37. Bingley, U.K.: Emerald.

Åkerlund, E-M. (2016). *Liv i kollektiv – Vardagsliv bland ensamkommande ungdomar på institution*. Tema Barn, Linköpings universitet: Linköping.

HÄR VÄXER KUNSKAP FRAM

På Myndigheten för ungdoms- och civilsamhällsfrågor är ungas villkor och civilsamhällets förutsättningar i fokus. Här växer kunskap fram som beslutsfattare använder när de prioriterar insatser för unga och för civilsamhället. Vi sprider kunskapen i mötet med människor, på såväl nationell som europeisk nivå. Vi fördelar också statsbidrag som ger små och stora organisationer möjlighet att genomföra sin verksamhet. Det ger också unga möjlighet att arbeta som volontär, studera eller praktisera i ett annat europeiskt land.

